

Velký Gatsby ve dvou českých překladech

Fitzgerald, F. S. *The Great Gatsby*. New York : Charles Scribner's Sons, 1953.

Fitzgerald, F. S. *Velký Gatsby*. Přel. **Lubomír Dorůžka**. Praha : SNKLHU, 1960.

Fitzgerald, F. S. *Velký Gatsby*. Přel. **Rudolf Červenka, Alexandr Tomský**. Praha, Leda–Voznice : Rozmluvy, 2011.

Velký Gatsby vyšel česky poprvé v SNKLHU v roce 1960, překlad pořídil **Lubomír Dorůžka** (později měl přiznat, že na něm pracoval společně s **Josefem Škvoreckým**, ale spoluautorství dnes už patrně dokázat nelze). Od té doby vyšel tento překlad v různých nakladatelstvích ještě celkem pětkrát, naposledy v roce 2008 v nakladatelství Leda/Rozmluvy. V roce 2010 uběhlo sedmdesát let od smrti **Francise Scotta Fitzgeralda** a všechna jeho díla byla rázem volně dostupná – zajímavostí je, že první „nový“ překlad (**Rudolf Červenka, Alexandr Tomský**) vydalo hned ve dvou vydáních v roce 2011 právě nakladatelství Leda–Rozmluvy, v roce 2012 je pak následoval Československý spisovatel (překlad **Michal Prokop**) a v roce 2013 Odeon (překlad **Martin Pokorný**). Nakladatelství Leda v anotaci uvádí, že *Velký Gatsby* vychází „v novém, moderním překladu“. Při bližším zkoumání ale vychází najevo, že oba překlady k sobě nemají tak daleko, jak bychom mohli předpokládat.

Na úvod nutno zdůraznit, že se tato analýza omezuje pouze na první kapitolu, takže nemá za cíl činit žádné absolutní závěry a soudy. Z rozboru ovšem vyplývají určité tendence. Pro přehlednost bude překlad L. Dorůžky dále označován jako verze A a překlad Červenky a Tomského jako B. U řady příkladů by bylo možné komentovat i další jevy, omezíme se ale pouze na ty vybrané. Tři verze textu (originál a oba překlady) jsou uváděny v přehledných tabulkách, kde je v posledním sloupci, kurzivou, vždy doplněn komentář, případně návrh přesnější formulace podle originálu).

Textové shody

Obecně se pozdější překlad textovým shodám s překladem prvotním v určitých případech nemůže vyhnout, ačkoliv se jinak své předchozí verzi vyhýbá obezřetně (jedná se o tzv. distanční překlad). Týká se to většinou krátkých vět a obrátů, které v cílovém jazyce nenabízejí více funkčních ekvivalentů – těmito případy se zde nebudeme zabývat.

V textu lze vystopovat dvě velké skupiny shod: shody úplné a pozměněné.

Úplné shody

úplná shoda se specifickým řešením A, na místě, kde lze překládat jinak

They were both in white and their dresses were rippling and fluttering (8)	Obě byly v bílém a šaty se na nich třepetaly a nadouvaly (A27)	Bílé šaty se na nich třepetaly a nadouvaly (B17)	<i>Kromě výběru těchto lexémů si všimněme také výměny jejich pozice. Začátek překladu B také ilustruje svévolné zacházení s originálem.</i>
A breeze blew through the room, blew curtains in at one end and out the other like pale flags (8)	Pokojem proudil vánek, na jednom konci vhněl záclony jako bledé vlajky dovnitř a na druhém je vyhněl ven (A27)	Pokojem proudil vítr od moře, na jednom konci vhněl záclony jako vybledlé vlajky do místnosti a na druhém je vyhněl ven (B17)	<i>Kromě shodných řešení lexikálních (verba) jde hlavně o neopodstatněný přesun ve větě.</i>
she leaned slightly forward with a	trošku se naklonila dopředu a zatvářila se	trošku se předklonila a zatvářila se přítom	

conscientious expression (9)	přítom svědomitě (A28)	svědomitě (B18)	
a half acre of deep pungent roses (8)	půlakr přeplněný ostře vonícími růžemi (A27)	půlakr přeplněný omamně vonícími růžemi (B17)	<i>Neopodstatněná adice (doplnění informace).</i>
a singing compulsion , a whispered "Listen," (9)	melodická křivka, plná naléhavosti , šeptem pronesené „poslyš“ (A29)	Melodická křivka, plná naléhavosti , šeptem pronesené „poslyš“ (B19)	<i>Překlad A specificky reformuluje a B přejímá. Stačilo by: „zpěvná naléhavost“.</i>
"Why y–ye-es," (3)	„no vlastně – proč ne “ (A22)	„no – tak – proč ne “ (B12)	
one year I wrote a series of very solemn and obvious editorials for the Yale News (4)	jeden rok jsem napsal řadu pompézních a frázovitých úvodníků pro Yaleské noviny (A23)	jeden rok jsem dokonce napsal sérii pompézních a frázovitých úvodníků pro Yaleské noviny (B13)	„několik vysoce seriózních a průhledných úvodníků“.
This idea is that we're Nordics. (14)	Ten chlápek tvrdí , že my jsme nordická rasa. (A34)	Ten chlápek tvrdí , že jsme nordická rasa. (B23)	„Celé je to postavené na tom, že jsme nordická rasa.“

úplná shoda v interferencích, gramatických posunech apod.

their physical resemblance must be a source of perpetual confusion to the gulls (5)	rackům (...) musí jejich fyzická podobnost ustavičně působit zmatek (A24)	rackům (...) musí jejich fyzická podobnost ustavičně působit zmatek (B14)	<i>Nepřirozené syntagma samo o sobě, zde navíc naprosto shodné. Přitom lze vyjádřit jednoduše denominalizací: „musí racky neustále mást“.</i>
I must have stood for a few moments listening to the whip and snap of the curtains (8)	Chvíli jsem zůstal stát a naslouchal šlehání a pleskotu záclon (A27-28)	Chvíli jsem zůstal stát a naslouchal pleskání záclon (B18)	<i>Nebrání porozumění, ale nevyjadřuje plně význam původního spojení: „Musel jsem se zastavit.../Asi jsem se zastavil...“</i>
I wasn't back from the war. (17)	To jsem ještě nebyl doma z války. (A37)	To jsem ještě nebyl doma z války. (B27)	„To jsem byl ještě ve válce. / To jsem se ještě nevrátil z války.“
As I started my motor (19)	Když jsem zapínal motor (A41)	Když jsem už zapínal motor (B30)	„Když jsem nastartoval“

úplná shoda v chybách

you could see a great pack of muscle shifting when his shoulder moved under his thin coat	a když pod tenkým kabátem pohnul paží , bylo vidět, jak se mu tam převaluje veliký chomáč svalů (A26)	a když pod tenkým kabátkem pohnul paží , bylo vidět, jak se mu tam převaluje velký uzel svalů (B16)	<i>Ve svém důsledku to není posun závažný, ale přesto se jedná o změnu.</i>
The whole town is desolate . (10)	Celé město se proměnilo v poušť . (A29)	Celé město zpuštělo . (B19)	<i>Překlad A vybírá chybný význam adjektiva (nepochopil metonymii v subjektu – „celé město“ ve smyslu lidí, ne budov) a překlad B ho přebírá. Autor ale nechtěl vyjádřit opuštěnost města, nýbrž</i>

			<i>sklíčenost jeho obyvatel: „Celé město je zdrcené.“</i>
I was a guide, a pathfinder , an original settler. (4)	Stal jsem se průvodcem cizinců, průkopníkem , pionýrským osadníkem. (A22)	Jako bych se stal najednou průvodcem cizinců, průkopníkem a zakladatelem osady. (B12)	<i>Přesný překlad: „Byl jsem průvodcem, průzkumníkem, starousedlíkem.“ Lépe ale přeformulovat: „Byl jsem starousedlíkem, který se tu vyzná a ztraceným radí, kudy jet.“</i>
“Jordan’s going to play in the tournament tomorrow,” explained Daisy, “ over at Westchester. ” (19)	„Jordan bude zítra hrát v turnaji,“ vysvětlila mi Daisy, „ naproti ve Welchestru. “ (A39)	„Jordan má zítra turnaj,“ vysvětlila mi Daisy, „ naproti ve Welchestru. “ (B29)	<i>Vzhledem ke zkomolenému přepisu místa usuzujeme, že překladatelé nehledali, kde se nachází. Proto také používají nepřiliš vhodné „naproti“ (na druhou stranu českému nepoučenému čtenáři asi vadit nebude). Lepší by bylo např. „nahore“.</i>
She’s going to spend lots of week-ends out here this summer. (19)	Letos v létě ji tady budeme mít skoro každou neděli. (A40)	Tohle léto ji tu budeme mít skoro každou neděli. (B30)	<i>„Teď v létě tady o víkendech bude hodně často.“</i>
We all looked – the knuckle was black and blue. (12)	Všichni jsme se podívali – kloub byl modrý , skoro černý. (A32)	Všichni jsme se podívali – kloub měla modrý , málem černý. (B22)	<i>„kloub jí hrál všemi barvami“</i>

Pozměněné shody

Ještě častěji se v překladu B vyskytly shody s nepatrnou změnou, např. obměnou afixu

Not even effeminate swank of his riding clothes could hide the enormous power of that body (7)	Dokonce ani zženštilá paráda jezdeckého oděvu nemohla skrýt nesmírnou sílu toho těla (A26)	Dokonce ani zženštilá parádivost jezdeckého úboru nemohla zakrýt obrovskou sílu jeho těla (B16)	
couch on which two young women were buoyed up as though upon an anchored balloon (8)	gauč, na kterém se vznášely dvě mladé ženy jako na upoutaném baloně (A27)	pohovka, na které se jako na připoutaném baloně vznášely dvě mladé ženy (B17)	<i>Také příklad změny slovosledu – v tomto případě funkční.</i>
At any rate Miss Baker’s lips fluttered, she nodded at me almost imperceptibly and then quickly tipped her head back again (9)	Tak či onak, rty slečny Bakerové se zachvěly, pokynula mi téměř nepozorovatelně a pak zase rychle zvrátila hlavu zpátky (A28)	Ať tak či onak, rty slečny Bakerové se zachvěly, nepatrně mi pokývla a pak zase rychle vrátila hlavu zpátky (B18)	<i>Je možné, že se v překladu B jedná o překlep?</i>
Father agreed to finance me for a year (3)	Otec se u volil, že mě bude rok finančně podporovat (A22)	Otec př ivolil, že mě bude rok finančně podporovat (B12)	<i>Ani nově zvolený tvar slova neodpovídá modernizační koncepci překladu B.</i>
And I hope she’ll be a fool (17)	A doufám, že z ní bude hloupá husa. (A38)	A doufám, že z ní bude husička. (B28)	

změnou slovosledu, jinými syntaktickými změnami

I'm p-paralyzed with happiness. (9)	N – n – nemůžu se štěstím ani pohnout. (A28)	Š – štěstím se nemůžu ani pohnout. (B18)	
“Now, don't think my opinion in these matters as final” he seemed to say, “just because...” (7)	Jako by říkal, „Nemyslete si, že...” (A26)	Vypadal totiž, jako by stále říkal: „Nemyslete si, ...“ (B16)	<i>V překladu B je navíc zrušeno původní rozdělení do odstavců.</i>
“Sophisticated – God, I'm so sophisticated!” (18)	„Vidím všemu do karet – Bože, jak já vidím všemu do karet!“ (A38)	„Vidím všem do karet – bože, jak já jim všem vidím do karet!“ (B28)	<i>Přesněji: „Světaznalá – bože, já jsem tak světaznalá!“</i>
he stretched out his arms toward the dark water (21)	roztáhl podivným způsobem paže tmavé vodě vstříc (A43)	zvláštním pohybem roztáhl paže vstříc temné vodě (B32)	<i>Přesněji spíše „natáhl“ než „roztáhl“.</i>

synonymní změnou jednoho lexému (řadíme k textovým rozdílům)

an acute limited excellence (6)	závratné výtečnosti v nějakém omezeném oboru (A25)	závratné dokonalosti v nějakém úzkém oboru (B15)	<i>V obou překladech shodně rozvedeno, upřesněno.</i>
---------------------------------	--	--	---

Textové rozdíly

Fakultativní – většinou právě následkem synonymické substituce, zpravidla se jedná o substantiva, adjektiva a verba, řidčeji i jinde:

that has opened up many curious natures (1)	ten zvyk mi otevřel mnoho podivuhodných povah (A19)	což mi umožnilo objevit nejednu zvláštní povahu (B9)	<i>Kosmetická změna stylistického vyznění (pomohla vyhnout se opakování výrazu).</i>
--	--	---	--

Objevily se nicméně i případy, kdy se od sebe překlady sice fakultativně liší, ale oba volí nevhodné formulace:

an extraordinary gift for hope, a romantic readiness (2)	mimořádné nadání doufat, romantická schopnost být neustále v očekávání (20)	mimořádné umění doufat, romantická připravenost (10)	<i>Ačkoliv je zde reformulace nutná, význam v obou překladech zůstává obskurní – překlad A se pokouší o opis, B je doslovný a nicneřikající. V úvahu přichází např. „smysl pro idealismus“ či „snilkovství“.</i>
---	--	---	--

Žádoucí – oprava chyby v překladu A, lepší řešení stylistické apod.

the intimate revelations of young men are (...) marred by obvious suppressions (1)	důvěrná sdělení mladých mužů (...) brzdí zjevná vnitřní cenzura (A20)	Taková vyznání mladých mužů (...) mohou brzdit jen jejich pochopitelné zábrany (B10)	<i>Výraz „zábrany“ je jako řešení vhodnější, nicméně do přísudku je přidána modalita a plnovýznamové sloveso je navíc nepřesné (správně: „kazit“).</i>
---	--	---	--

Nežádoucí

následkem možné závislosti na překladu A

I wanted no more riotous excursions with privileged glimpses into the human heart. (2)	nestál jsem už o žádné bouřlivé výlety , na nichž by se mi dostalo privilegia nakouknout do lidského srdce (A20)	Nestál jsem už o žádné bouřlivé výlevy , při nichž by se mi dostalo výsady nahlédnout do lidského srdce. (B10)	<i>Překlad B se zdá být závislý na překladu A spíše než na originálu.</i>
straw haired man of thirty with a rather hard mouth and a supercilious manner (7)	třicátník s vlasy jako sláma a měl dost tvrdé rtý a povýšené způsoby (A26)	třicátník s vlasy jako sláma, s tvrdými rysy a povýšenými způsoby (B16)	
but there was an excitement in her voice that men who had cared for her found difficult to forget (9)	ale v hlase jí zaznívalo vzrušení, na něž muži, kteří o ni stáli , těžko zapomínali (A29)	a z hlasu jí zaznívalo vzrušení, na něž muži, kteří o ni usilovali , nedokázali hned tak zapomenout (B19)	<i>Překlad B nemá s významem výchozího textu nic společného, zato vztah k řešení A je zjevný.</i>
but Tom interrupted her by shifting heavily in his chair . (14)	ale Tom ji přerušil tím, že poposedl, až židle zapraskala . (A34)	ale Tom ji přerušil tím, že poposedl, až zavržala židle . (B23)	<i>Obě řešení vysvětlují (shodně) výchozí obrazné vyjádření.</i>
he seemed to fill those glistening boots until he strained the top lacing (7)	zdálo se, že třpytící se jezdecké boty vyplňuje do té míry, že šněrování na horním konci hrozí prasknutím (A26)	zdálo se, že lesknoucí se jezdecké boty vyplňuje do té míry, že šněrování na horním okraji každou chvíli praskne (B16)	<i>Překlad A cítí potřebu vysvětlit, doplnit původní tvrzení, překlad B to přejímá s lehkou reformulací.</i>

výrazný sémantický posun

“I’m stiff,” she complained, “I’ve been lying on that sofa for as long as I can remember .” (11)	„Úplně jsem ztuhla,“ stěžovala si, „ani nepamatuju, jak dlouho už ležím na tom gauči.“ (A30)	„Úplně jsem ztuhla,“ postěžovala si, „ležím na tom gauči už od nepaměti .“ (B20)	
I had just left a country of wide lawns (3)	já sotva opustil krajinu rozlehlých trávníků (22)	já byl ještě svěží z rozlehlých luk (12)	

adice (doplnění informace)

foul dust floated in the wake of his dreams (2)	ten bídný prach, který se zvedal za jeho sny (21)	uviděl to špinavé mračno prachu, které všichni rozvířovali za jeho sny (11)	<i>Neopodstatněné.</i>
There was a touch of paternal contempt in it, even toward people he liked – and there were men at New Haven (7)	Byl v něm nádech otcovského pohrdání i vůči lidem, které měl rád – a v New Havenu byli lidé (A26)	Byl v něm nádech otcovské přezíravosti i vůči lidem, které měl docela rád – a v New Havenu žilo nemálo lidí (B16)	<i>Svévolné dodávání adverbii a podobných prostředků – v textu B velmi časté! Upozorněme rovněž na stejné řešení překladu výrazu „touch“.</i>
That was a way she had. (9)	Tak to dělala vždycky. (28)	Pamatoval jsem si , že tohle dělala vždycky. (18)	

nivelizace

spanking new under a thin beard of raw ivy (5)	zbrusu novou pod tenoučkými vousy drsného břechťanu (A24)	prosvítající novotou pod tenkými výhonky čerstvého břechťanu	<i>Netypická syntagmata (na základě synestézie nebo personifikace apod.)</i>
---	--	---	--

		(B14)	<i>jsou pro Fitzgeraldův styl typická, nesmí zaniknout.</i>
The front was broken by a line of French windows (7)	Průčelí prolamovala řada francouzských oken (26)	Průčelí se vychloubalo řadou velkých balkonových oken (16)	<i>Originální metafora bezdůvodně vypuštěna.</i>

svévolné syntaktické změny

We talked for a few minutes on the sunny porch. "I've got a nice place here," he said, his eyes flashing about restlessly. (7)	Několik minut jsme rozmlouvali na slunné verandě. „Mám to tady hezké,“ řekl a přitom se těkavě rozhlédl. (A27)	Pár minut jsme spolu hovořili na sluncem zalitým zápraží, když se najednou roztěkaně rozhlédl kolem a řekl: „Mám to tady pěkné, co.“ (B17)	<i>V překladu B dochází frekventovaně k přesunům vět, spojování odstavců, rozdělování či spojování vět a souvětí apod.</i>
---	--	---	--

Obecně odhadujeme, že kvantitativně se textové shody vyskytly zhruba v 15 % textu. Velká část zbytku kapitoly se jeví minimálně jako závislý překlad.

Již na začátku jsme upozorňovali, že nám půjde o vysledování určitých tendencí. První z nich je tendence závislého zpracování – překlad Červenky a Tomského obsahuje řešení naprosto (či převážně) shodná s překladem Dorůžkovým (nezahrnujeme řešení nevyhnutelně shodná), a to včetně chyb, jež lze považovat za hlavní ukazatel plagiátu. Objevují se napříč první kapitolou, nicméně nejvíce jsou koncentrovány v rozmezí s. 16–20. Příčina takového nerovnoměrného rozdělení nám zůstává nejasná.

Zadruhé má překlad Červenky a Tomského tendenci s originálem svévolně nakládat. Projevuje se to dodáváním informací do sdělení – nejčastěji adverbii, modálních částic, partikulí, ale i větších celků. Tyto sklony se rovněž odrážejí na zacházení se syntaxí (přesouvání celých vět a změny jejich délky) i s interpunkcí (nejen rušení či přidávání teček, ale také nahrazování jinými znaménky, a tím i deformace vyznění celé věty z hlediska tonality a rytmu).

Nutno zdůraznit, že tento překlad je také pozitivně tvořivý. Daleko častěji ovšem bohužel překračuje hranice únosnosti a od originálu se neukázněně vzdaluje.

Naše zjištění jsou kvůli malému rozsahu zkoumaného textu rudimentární a značně neúplná. Patrně by nestačila ani analýza dalších dvou namátkou vybraných pasáží – pro fundovanou analýzu by bylo nutné zpracovat překlad celý (a případně v jejím rámci pragmaticky posoudit zejména úplné textové shody).